

3. Tržište rada

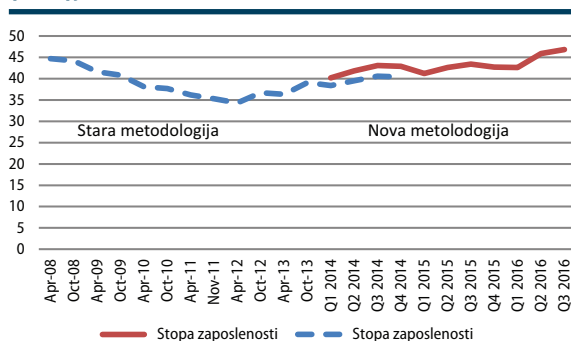
Prema podacima Ankete o radnoj snazi (ARS), osnovni indikatori tržišta rada pokazuju značajna poboljšanja tokom 2016. godine. Stopa nezaposlenosti (15+) je u posljednjem kvartalu 2016. dostigla istorijski minimum od 13%, dok prosek za 2016. iznosi 15,3%. Broj nezaposlenih je 20% manji u 2016. u odnosu na 2014. Međugodišnji rast broja formalno i neformalno zaposlenih iznosi 5,6%, što je značajno više od realne stope rasta BDP-a u 2016. Na osnovu podataka o kretanju formalne i neformalne zaposlenosti i BDP-a sledi da u Srbiji već četiri godine značajno opada produktivnost rada, kao i da rastu jedinični troškovi rada!¹ Iako manja nego u prethodna dva kvartala, stopa neformalne zaposlenosti od 21% ukazuje da je svaki pet radnik neformalno zaposlen. Prosečne realne zarade su u prošloj godini realno povećane za 2,5%, što je u skladu sa kretanjem BDP-a. Međutim, rast prosečnih zarada je u neskladu sa kretanjem produktivnosti u nepoljoprivrednim delatnostima (broj zaposlenih prema ARS), koja je na osnovu zvaničnih podataka u 2016. u odnosu na 2014. opala -,4%?!¹ Takođe, na osnovu zvaničnih podataka o kretanju produktivnosti i realnih zarada sledi da su u istom periodu jedinični troškovi rada, u nepoljoprivrednim delatnostima, povećani za čak 6,8%!¹ Ocenjujemo da se pad produktivnosti i rast jediničnih troškova rada ipak nije dogodio u prošloj godini jer bi se to odrazilo na smanjenje međunarodne konkurentnosti privrede i rast inflacije, a toga nije bilo. Konačno, malo je verovatno da bi na liberalizovanom tržištu rada, kakvo postoji u Srbiji, plate u privatnom sektoru realno rasle u periodu kada produktivnost rada opada. Ocenjujemo da je pad produktivnosti i rast jediničnih troškova rada posledica nepouzdanih podataka o kretanju zaposlenosti, odnosno da ne odražava stvarna kretanja u privredi Srbije. Stoga će se analiza kretanja produktivnosti i jediničnih troškova rada QM-a bazirati na podacima o kretanju registrovane zaposlenosti koje ocenjujemo kao pouzdanije od podataka o ukupnoj i formalnoj zaposlenosti sadržanih u ARS.

Zaposlenost i nezaposlenost

Osnovni indikatori pokazuju poboljšanja na tržištu rada

Osnovni indikatori na tržištu rada ukazuju da postoji snažan pozitivan trend tokom 2016. godine u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan broj zaposlenih u prošloj godini povećan je za 5,6%, dok je broj formalno zaposlenih povećan za 4,2%. Stopa zaposlenosti je u 2016. godini u odnosu na prethodnu godinu povećana za 6,4%, pri čemu je u Q2 dostignuta najveću vrednost (46,8%) od kada se primenjuje ARS, (grafikon 3-1). Pri tome je relevantno da je stopa nezaposlenosti u svakom kvartalu 2016. bila manja u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Stopa nezaposlenosti u poslednjem kvartalu prethodne godine je takođe dostigla najnižu vrednost od kada se meri, (grafikon 3-4). Stopa nezaposlenosti u Q4 iznosi 13%, što je za 0,2 pp manje u odnosu na prethodni kvartal, ali je čak 4,7 pp manja u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Stopa nezaposlenosti je u odnosu na prvu polovinu 2012. godine smanjena za čak 49%, odnosno za 12,6 pp, što predstavlja najveće smanjenje stope nezaposlenosti u ovom periodu od svih evropskih zemalja¹.

Grafikon 3-1. Kretanje stope zaposlenosti (15+), 2008-2016.

Napomena: Zbog promene metodologije, podaci za period pre i nakon 2014. godine nisu u potpunosti uporedivi.
Izvor: RZS, ARS

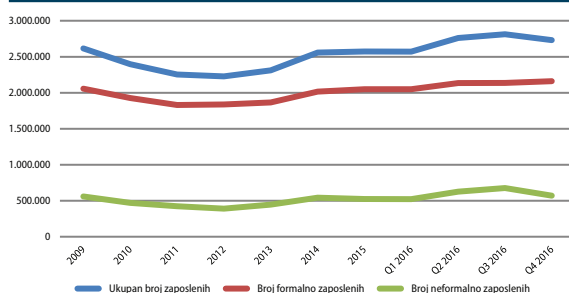
Na grafikonu 3-1 prikazano je kretanje stope zaposlenosti u periodu 2008-2016, a grafikon 3-2 prikazuje kretanje ukupnog broja zaposlenih, broja formalno i broja neformalno zaposlenih u periodu 2009-2016.

¹ Videti prethodni broj QM.

Ukupna zaposlenost raste...

Međugodišnji rast neformalne zaposlenosti.

Grafikon 3-2. Kretanje broja zaposlenih (15+), 2009-2016.

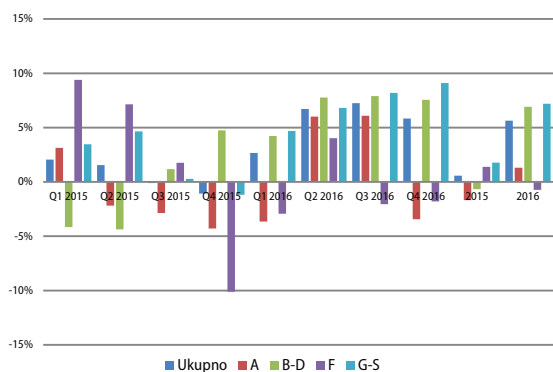

Napomena: Zbog promene metodologije, podaci za period pre i nakon 2014. godine nisu u potpunosti uporedivi.
Izvor: RZS, ARS

na Q3 uticao je pad neformalne zaposlenosti od 15,8%, tj. broj neformalno zaposlenih je smanjen sa 677 hiljada u Q3 na 571 hiljada u Q4. Stopa neformalne zaposlenosti iznosi 21%, što je za 3,2 pp manje u odnosu na prethodni kvartal. Smanjenje broja neformalno zaposlenih i stope neformalne zaposlenosti u četvrtom kvartalu je posledica sezonskih fluktuacija u poljoprivredi. Neformalna zaposlenost je i dalje dominantna u poljoprivredi (66% u Q4 2016). Međutim, u odnosu na isti kvartal prethodne godine, u Q4 2016, broj neformalno zaposlenih je povećan za 8,2%.

Broj formalno zaposlenih u 2016. godini je povećan za 4,2% međugodišnje, sto približno odgovara ostalim makroekonomskim trendovima. Iz prethodnog sledi da neusklađenost podataka o ukupnoj zaposlenosti i nezaposlenosti prvenstveno posledica grešaka u merenju neformalne zaposlenosti. Na grafikonu 3-3 prikazana su međugodišnja kretanja ukupnog broja zaposlenih i broja zaposlenih po sektorima delatnosti u 2015. i 2016. Ukupna zaposlenost je skromno povećana u 2015. u odnosu na 2014. (0,6%), ali je značajno povećana u 2016. u odnosu na 2015 (5,6%). Međugodišnje kvartalne stope rasta ukupne zaposlenosti su dosta veće tokom 2016. nego što su bile tokom 2015. U prva dva kvartala 2015. u odnosu na isti kvartal prethodne godine imamo blagi rast ukupne zaposlenosti, dok u drugoj polovini 2015. imamo blagi pad. Najveći međugodišnji rast je ostvaren u trećem kvartalu 2016, kada je zaposlenost u odnosu na isti kvartal prethodne godine porasla za 7,2%, dok u četvrtom kvartalu iznosi 5,8%. U 2015. u odnosu na prethodnu godinu broj zaposlenih je smanjen u poljoprivredi i industriji za 1,7% i 0,7%, respektivno, dok je povećan u građevinarstvu i uslugama za 1,4% i 1,8%, respektivno. Značajan rast broja zaposlenih u 2016. u odnosu na prethodnu godinu je ostvaren u sektoru usluga, 7,2%. Nešto manji, ali i dalje veliki rast broja zaposlenih je ostvaren u industriji, 6,9%. S druge strane, broj zaposlenih u građevinarstvu je manji za 0,7% u istom periodu. Građevinarstvo je zabeležilo

Grafikon 3-3. Kretanje zaposlenosti po sektorima delatnosti (15+), međugodišnje stope, 2015-2016.

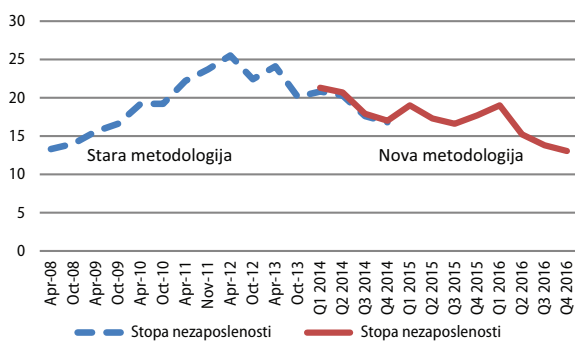
Napomena: A- poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, B-D – industrija ukupno, F- građevinarstvo, G-S – usluge
Izvor: RZS, ARS

U 2016. u odnosu na prethodnu godinu broj formalno i neformalno zaposlenih je povećan za 5,6% (145 hiljada), a rast u odnosu na 2014. iznosi 160 hiljada tj. 6,3%. Broj zaposlenih se smanjio u Q4 2016. u odnosu na prethodni kvartal za 82.600 lica, ali se povećao u odnosu na prosek 2015, kao i u odnosu na isti kvartal prethodne godine, (157.200 i 150.600, respektivno). Realni rast BDP-a u Q4 2016. u odnosu na isti period prethodne godine iznosi 2,6%, što je dosta manje u odnosu na stopu rasta ukupne zaposlenosti u istom periodu (5,8%). Na smanjenje ukupne zaposlenosti u Q4 u odnosu na Q3 uticao je pad neformalne zaposlenosti od 15,8%, tj. broj neformalno zaposlenih je smanjen sa 677 hiljada u Q3 na 571 hiljada u Q4. Stopa neformalne zaposlenosti iznosi 21%, što je za 3,2 pp manje u odnosu na prethodni kvartal. Smanjenje broja neformalno zaposlenih i stope neformalne zaposlenosti u četvrtom kvartalu je posledica sezonskih fluktuacija u poljoprivredi. Neformalna zaposlenost je i dalje dominantna u poljoprivredi (66% u Q4 2016). Međutim, u odnosu na isti kvartal prethodne godine, u Q4 2016, broj neformalno zaposlenih je povećan za 8,2%.

Broj formalno zaposlenih u 2016. godini je povećan za 4,2% međugodišnje, sto približno odgovara ostalim makroekonomskim trendovima. Iz prethodnog sledi da neusklađenost podataka o ukupnoj zaposlenosti i nezaposlenosti prvenstveno posledica grešaka u merenju neformalne zaposlenosti. Na grafikonu 3-3 prikazana su međugodišnja kretanja ukupnog broja zaposlenih i broja zaposlenih po sektorima delatnosti u 2015. i 2016. Ukupna zaposlenost je skromno povećana u 2015. u odnosu na 2014. (0,6%), ali je značajno povećana u 2016. u odnosu na 2015 (5,6%). Međugodišnje kvartalne stope rasta ukupne zaposlenosti su dosta veće tokom 2016. nego što su bile tokom 2015. U prva dva kvartala 2015. u odnosu na isti kvartal prethodne godine imamo blagi rast ukupne zaposlenosti, dok u drugoj polovini 2015. imamo blagi pad. Najveći međugodišnji rast je ostvaren u trećem kvartalu 2016, kada je zaposlenost u odnosu na isti kvartal prethodne godine porasla za 7,2%, dok u četvrtom kvartalu iznosi 5,8%. U 2015. u odnosu na prethodnu godinu broj zaposlenih je smanjen u poljoprivredi i industriji za 1,7% i 0,7%, respektivno, dok je povećan u građevinarstvu i uslugama za 1,4% i 1,8%, respektivno. Značajan rast broja zaposlenih u 2016. u odnosu na prethodnu godinu je ostvaren u sektoru usluga, 7,2%. Nešto manji, ali i dalje veliki rast broja zaposlenih je ostvaren u industriji, 6,9%. S druge strane, broj zaposlenih u građevinarstvu je manji za 0,7% u istom periodu. Građevinarstvo je zabeležilo značajne oscilacije tokom 2015. u odnosu na isti period 2014, dok tokom 2016. te oscilacije su značajno manje. Vidimo da su u prva tri kvartala 2015. u odnosu na isti kvartal 2014, stope rasta broja zaposlenih u građevinarstvu dosta veće od stope po kojoj se kretala ukupna zaposlenost. S druge strane, u Q4 2015. u odnosu na Q4 2014, stopa pada broja zaposlenih u građevinarstvu je dosta veća u odnosu na stopu pada ukupne zaposlenosti (-10,1% u odnosu na -1,1%, respektivno), što je verovatno posledica sezonskog uticaja. Međugodišnji pad u Q4 2016. je manji nego u Q4 2015, i iznosio je 1,8%. Blagi pad zaposlenosti u četvrtom kvartalu posledica je uticaja sezone, kada je i realna stopa BDV-a bila negativna (0,6%). Na kvartalnom nivou,

Grafikon 3-4. Kretanje stope nezaposlenosti (15+), 2008-2016, %

Rekordno niska stopa nezaposlenosti

Napomena: Zbog promene metodologije, podaci za period pre i nakon 2014. godine nisu u potpunosti uporedivi.
Izvor: RZS, ARS

u Q4 2016, industrija i usluge, su ostvarile značajni međugodišnji rast broja zaposlenih od 7,6% i 9,1%, respektivno.

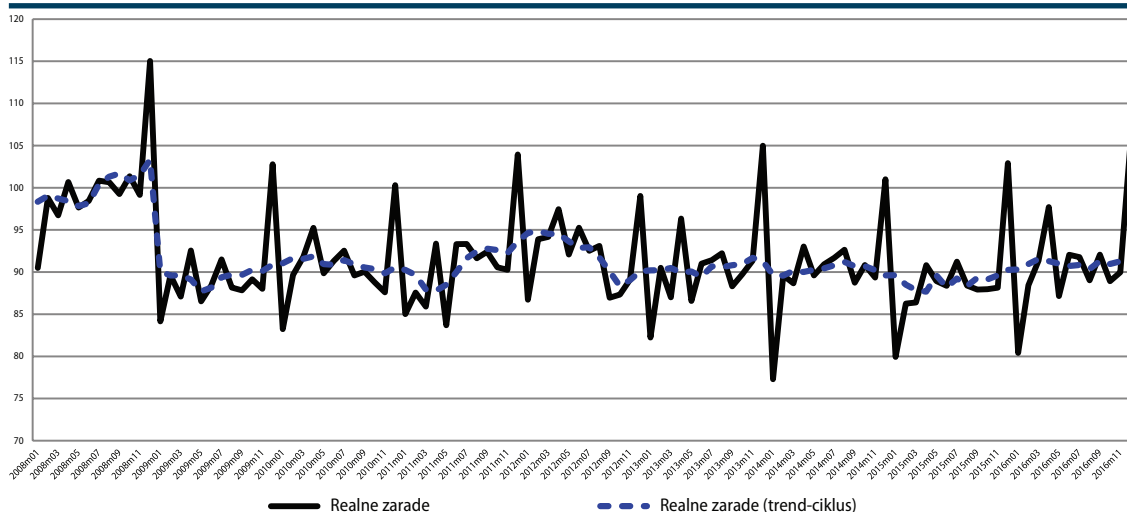
Prosečan broj nezaposlenih u 2016. iznosi 489 hiljada, što je manje u odnosu na prosek 2014. za čak 20% (119 hiljada), odnosno 11% (63 hiljada) u odnosu na prosek 2015. Broj nezaposlenih je opadao tokom 2016. i u Q4 iznosi 409 hiljada, što je istorijski minimum od kada postoji ARS. Takođe, stopa nezaposlenosti je dostigla najnižu vrednost od kada postoji ARS (tj. od 2008. godine), i u Q4 2016. iznosi 13% (grafikon 3-4).

Zarade

Zarade rastu i nominalno i realno

Prosečne nominalne neto zarade u 2016. su iznosile 46.087 RSD, odnosno 374 €. Prosečne realne zarade su porasle za 2,5% u 2016. u odnosu na prethodnu godinu. Rast u četvrtom kvartalu u odnosu na isti kvartal prethodne godine iznosi 1,8%. U januaru 2017, međugodišnji rast zarada je iznosio 0,2%. Očekujemo da će sa rastom ekonomske aktivnosti rasti i realne zarade u 2017. Tokom 2016, prosečne neto zarade su u svakom mesecu nominalno bile veće u odnosu na isti mesec prethodne godine, osim u maju mesecu, kada su ostale nepromenjene. S obzirom na niske stope inflacije, realne zarade prate isti trend. Manji pad prosečnih realnih neto zarada je zabeležen u maju mesecu (0,7%). Najveći međugodišnji rast realnih neto zarada je zabeležen u aprilu i u septembru mesecu, 7,6% i 5,4%, respektivno. Grafikon 3-5 predstavlja kretanje indeksa realnih prosečnih neto zarada kao i dugoročne komponente realnih zarada (trend ciklus) u poslednjih 8 godina.

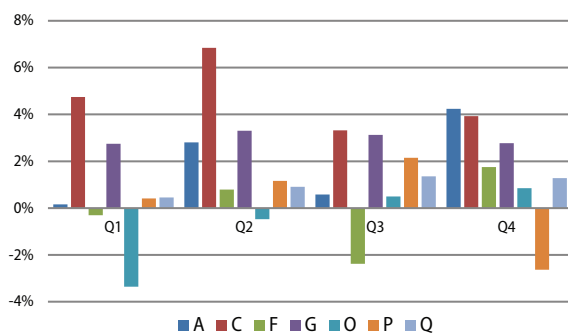
Grafikon 3-5. Indeksi realnih prosečnih neto zarada (2008=100), 2008-2016.

Izvor: Proračuna autora na podacima RZS-a

Posmatrano prema delatnostima, većina delatnosti beleži međugodišnji rast desezoniranih realnih neto zarada u Q4 2016. Na grafikonu 3-6 predstavljeno je kretanje zarada u odabranim delatnostima. Sa grafikona vidimo da prerađivačka industrija beleži značajan rast zarada tokom 2016, a najveći rast je ostvaren u drugom kvartalu, i iznosi 6,8%. U Q4, prerađivačka industrija je ostvarila međugodišnji rast zarada od 3,9%. Takođe, vidimo da delatnosti koje su dominantno u državnom sektoru beleže manje stope rasta zarada, čak i negativne stope. Tako npr. državna

Grafikon 3-6. Međugodišnje stope rasta desezoniranih realnih neto zarada, 2016.

Izvor: Proračun autora na podacima RZS-a

Napomene:

A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo; C - Prerađivačka industrija; F - Građevinarstvo; G - Trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala; O - Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje; P - Obrazovanje; Q - Zdravstvena i socijalna zaštita

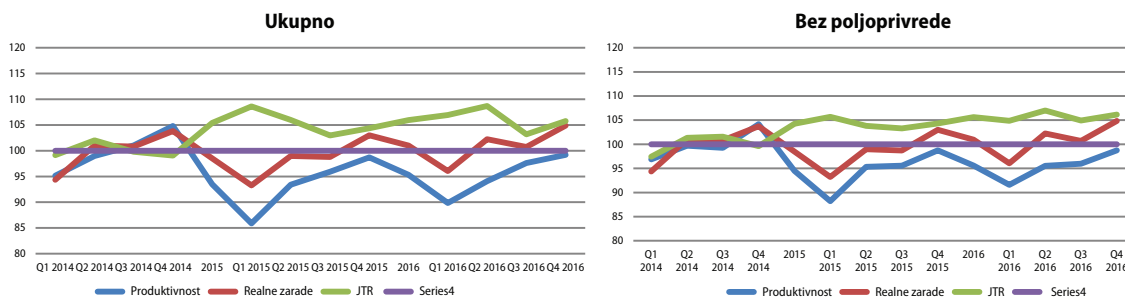
uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje u prvom kvartalu su ostvarile međugodišnji pad zarada od 3,4%.

Produktivnost rada

Pad produktivnosti rada tokom 2015. i 2016.

Sa obzirom na to da podaci o ukupnoj zaposlenosti pokazuju veliku neusklađenost sa ostalim makroekonomskim i fiskalnim kretanjima², pri analizi dinamike produktivnosti i jediničnih troškova rada koristiće se podaci o registrovanoj zaposlenosti koje objavljuje CROSO³. Na osnovu kretanja BDV-a i broja registrovanih zaposlenih možemo da analiziramo kretanje produktivnosti, definisanu kao odnos BDV-a i broja zaposlenih. Podaci o kretanju ukupne produktivnosti i produktivnosti rada bez poljoprivrede (bazni indeksi) predstavljeni su na grafikonu 3-7. Takođe, predstavljeno je i kretanje jediničnih troškova rada (JTR), kao i JTR bez poljoprivrede.

Grafikon 3-7. Produktivnosti rada i jedinični troškovi rada, indeksi (2014=100), 2015-2016.

Izvor: Proračun autora na podacima RZS-a (CROSO i SNR)

Vidimo da je tokom poslednje dve godine (2015. i 2016), produktivnost rada opadala u odnosu na prosek 2014, što je za posledicu imalo rast JTR. U 2015. u odnosu na 2014, produktivnost je opala za 6,5%, uz blagi pad realnih zarada od 1,5%, imamo za posledicu rast JTR za 5,4%. Slično, u 2016. u odnosu na 2014, produktivnost je opala za 4,7%, realne zarade su povećane za 1%, dok su JTR povećani za 6%. Pad produktivnosti posledica je rasta formalne zaposlenosti za 7,8% i 8,8% u 2015. i 2016. u odnosu na 2014, respektivno.

² Podaci o ukupnoj, formalnoj i neformalnoj zaposlenosti impliciraju snažan pad produktivnosti i rast jediničnih troškova rada tokom poslednje četiri godine. Ocenjujemo da rast realnih plata u privatnom sektoru, rast izvoza, kao i niske inflacije demantuju takva kretanja.
³ Potrebno je imati u vidu da ni podaci CROSO nisu sasvim pouzdani jer se radi o novoj instituciji koja postepeno dostiže potpunu obuhvatnost registrovanih zaposlenih, pa je poboljšanje obuhvata teško odvojiti od stvarnih promena na tržištu rada.

Prilog 1. Osnovni indikatori tržišta rada prema ARS i CROSO, 2014-2016.

	2014				prosek	2015				prosek	2016			
	Q1	Q2	Q3	Q4		Q1	Q2	Q3	Q4		Q1	Q2	Q3	Q4
Stopa aktivnosti (%)	51,0	52,6	52,5	51,6	51,6	50,8	51,5	52,0	51,9	53,3	52,6	54,1	54,3	52,3
Stopa zaposlenosti (%)	40,2	41,8	43,1	42,9	42,5	41,2	42,6	43,4	42,7	45,2	42,6	45,9	46,8	45,5
Stopa nezaposlenosti (%)	21,3	20,7	17,9	17,0	17,7	19,0	17,3	16,6	17,7	15,3	19,0	15,2	13,8	13,0
Stopa neformalne zaposlenosti (%)	19,7	20,4	22,8	21,8	20,4	19,7	19,7	21,5	20,4	22,5	20,3	22,7	24,1	20,9
Broj zaposlenih u 000, (ARS)	2.454	2.548	2.627	2.609	2.574	2.504	2.588	2.624	2.581	2.719	2.571	2.762	2.814	2.731
Indeks zaposlenosti (2014=100), (ARS)	95,9	99,6	102,6	101,9	100,6	97,8	101,1	102,5	100,8	106,3	100,4	107,9	109,9	106,7
Broj formalno zaposlenih u 000, (ARS)	1.969	2.030	2.028	2.041	2.050	2.011	2.078	2.059	2.054	2.137	2.049	2.135	2.137	2.161
Indeks formalno zaposlenih (2014=100), (ARS)	97,6	100,6	100,5	101,2	101,7	99,7	103,0	102,1	101,8	105,9	101,6	105,9	105,9	107,1
Broj zaposlenih u 000, (CROSO)	1.836	1.845	1.850	1.851	1.989	1.983	1.985	1.998	1.989	2.008	1.978	2.008	2.023	2.032
Indeks zaposlenosti (2014=100), (CROSO)	99,5	100,0	100,3	100,3	107,8	107,5	107,5	108,2	107,7	108,8	107,2	108,8	109,6	110,1

Napomena: Registrovana zaposlenost u 2016. ne obuhvata podatak za decembar, jer nije raspoloživ.

Izvor: RZS

Prilog 2. Realne neto zarade i produktivnost rada, 2014-2016.

	2014				prosek	2015				prosek	2016			
	Q1	Q2	Q3	Q4		Q1	Q2	Q3	Q4		Q1	Q2	Q3	Q4
Prosečne realne neto zarade, indeks (2014=100)	94,3	101,0	100,8	103,8	98,5	93,3	99,0	98,8	103,0	101,0	96,1	102,2	100,7	104,9
Prosečne neto zarade ukupno (€)	361	389	383	386	368	343	371	372	386	374	355	378	373	391
Prosečne neto zarade industrija (€)	359	382	378	378	374	351	376	379	389	385	369	391	382	399
Prosečne bruto zarade ukupno (€)	498	537	529	531	506	473	510	512	531	515	489	520	515	538
Prosečne bruto zarade industrija (€)	494	528	523	521	515	483	518	523	536	532	508	539	528	551
Produktivnost (bez poljoprivrede) (2014=100)	96,9	99,7	99,3	104,2	94,5	88,2	95,3	95,6	98,7	95,6	91,6	95,5	96,0	98,7
Produktivnost ukupno (2014=100)	95,2	99,0	101,0	104,8	93,5	85,9	93,4	95,9	98,7	95,3	89,8	94,1	97,6	99,2

Napomena: Industrija obuhvata delatnosti B, C i D, ponderisani prosek zarada. Kurs dinara prema evru, prosek perioda (NBS). Produktivnost rada je računata na osnovu podataka o registrovanoj zaposlenosti.

Izvor: RZS i NBS